

MESENLİKTEN SPONSORLUĞA TARİHİ SÜREÇ

* Aydemir OKAY

Yüzyıllar boyunca sanat koruculuğu, hükümdarlar, prensler ve soylu aileler arasında ün dışında başka bir beklenti olmadan gerçekleştirilmiştir. Özellikle Avrupa'da sanat koruyuculuğu yüzyıllar boyunca yapılan çalışmaların ve geleneğin bir sonucu olarak ortaya çıkmıştır. İtalya, Almanya, Avusturya, İngiltere ve Fransa'da devletin, özel kişi ve kuruluşların kültür ve sanat alanına yapmış oldukları katkılar çok eskilere dayanmaktadır.

Sanatçıyı ve yaptıkları eserleri koruyan kimselere mesen adı verilmiş, yapılan korumacılığa da mesenlik adı verilmiştir. Mesen sözcüğü Roma İmparatoru Augustus'un danışmanı ve yakın dostu olan Gaius Clinus Maecenas'ın adı birçok dilde bilim ve sanatın koruyucusu olarak yerleşmiştir. İtalyanca'da maesenatismo, Fransızca'da le mecenat, Almanca'da Maezenatentum, İspanyolca'da mecenazgo kelimeleri dört dilde de bilim ve sanat koruyucusu alanında bu dillerin sözlüğüne girmiştir.¹

* Dr., Marmara Üniversitesi İletişim Fakültesi, Halkla İlişkiler ve Tanıtım Bölümü.

¹ Metin AND, Ergun ŞENLİK, Erkan CANAK, Kültürel Etkinlikler ve Büyük Kuruluşlar, İstanbul, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 1981, s.30, Tunç TAYANÇ, "Gaius Maecenas'ler Artmalı", Media Cat, Yıl:2-Sayı:11, Mart-Nisan 1995, Sayfa:13

Roma İmparatoru Augustus'un özel danışmanı ve yakın dostu olan Maecenas'a İmparator Augustus, devletin kültür işlerini ve mali sorumluluğunu vermişti. Sanatın sadece bir saray süsü olmayıp aynı zamanda toplumsal işlevinin de bilincinde olan Maecenas, yetenekli sanatçıları seçip onları topluma tanıtıyordu.² Kendisi de yazar olan Maecenas, "yetenek vaad eden" kimseleri maddi yönden desteklemiştir. Nitekim ünlü Latin şairleri Horatius'a (Horas), kırsal alanda küçük bir çiftlik evi vererek sadece şiirle uğraşmasını sağlamış; Propertius (Propaz)'ı kendi evine almış; Virgil (Vergil)'e Napoli yakınlarında bir ev vermiştir.³ Maecenas'ın desteklediği şairler şöhretini onun hamiliğine (koruyuculuğuna) boğluydular çünkü Maecenas'ın İmparator'a yakın olması ve devletin kültür işlerini yönetmekten sorumlu olması yetenekli sanatçıları topluma tanıtma imkanını kendisine sağlıyordu.

Maecenas'ın yaşadığı dönemde Roma'da sanatçıyı ve sanatı destekleyen ve yüksek mevkilerde bulunan Valerius Messala, Assinius Pollio, Agruppa ve Augustus gibi kimseler de vardı. Fakat bu kimseler Maecenas gibi desteklenmiş oldukları eserlerinde yer almamışlardır.⁴ Çünkü bu kimseler Maecenas gibi imparatorun yakın dostu değillerdi.

Bu görüşe göre Maecenas desteklediği şairleri Augustus'un izlediği politikayı desteklemek için adeta onları "resmi bir basın" gibi kullanmıştı.⁵ Maecenas ister "resmi bir basın" gibi sanatçıları imparatorun izlediği politikayı desteklemek için kullanmış olsun, isterse hiçbir

² And, Şenlik, Canak, a.g.e., s.30.

³ Tayanç, a.g.m., s.13

⁴ Christoph Behnke, Vom Mäzen zum Sponsor: Eine kultursoziologische am Beispiel Hamburg, Hamburg, Döllingen Galitz Verlag, 1988, s.17

⁵ A.g.e., s.17

karşılık beklemeden sanatçıları desteklemiş olsun sonuçta toplum ve sanat dünyası değerli eserler kazanmıştır.

Antik çağda şairler yüksek sosyal mevkiyle bağlantılıyken, güzel sanatlarla uğraşan ressam ve heykeltıraşlar aşağı tabakadan kimseler olarak görülmüşler, adeta unutulmuşlardı; fakat eserleri sayılıyordu. Güzel sanatlarla uğraşan sanatçılar geçikmlerini sağlamak için eserlerini yaparlarken ellerini sıradan insanlar gibi kullandıkları için aristokrasi (soylular) tarafından hor görülmüşlerdir.⁶

Krallar, prensler, papalar ve soylu kimseler, sanatçıları ya saraylarına veya malikanelerine almışlar ya da çeşitli biçimlerde desteklemişlerdir. Mesenliğin ilk örneklerine baktığımız zaman haminin toplum içinden yetenekli veya yetenek vaad eden kimseleri bulup, bunları aynı ya da nakdi biçimde destekleyerek yetenekli sanatçıların toplum tarafından tanınmasını sağladığını ve buna karşılık olarak da mesenin şöhretinin arttığını, toplum tarafından tanındığını görmekteyiz.

Matbaanın icadı ve aristokrasinin yerini burjuvazi'nin almasıyla sanat koruyuculuğu soylu kimselerin tekeline çıkarak zengin kimselerce de yapılmaya başlanmış ve desteklenen sanat alanları içerisine güzel sanatlar da girmeye başlamıştır.

Destekçilerden ve mesenlerden bahsedildiği zaman özellikle İtalyan Medici ailesinin adından da söz etmek gerekmektedir. İtalyan Rönesansı döneminde (15. Yüzyıldan itibaren) Medici'lerin yanında Este, Sforza, Visconti aileleri sadece sanatçılara destek vermişler aynı zamanda sanatsal alanda bilgili oldukları için

⁶ E.H. Gombrich, Sanatın Öyküsü, Çev: Bedrettin Cömert, 4. Basım, İstanbul, Remzi Kitabevi, 1992, s.52

destekledikleri sanatçıların uğraş alanlarına fikirleriyle de katkıda bulunmuşlardır.⁷

Mesenliğin ilk şekillenmesinin görüldüğü İtalya'da bir an önce ün ve saygınlık kazanmak isteyen çok sayıda prenslik(saray) vardı. Bunların binalar yaptırmaları, büyük fresk dizileri sipariş etmeleri, ünlü bir kiliseye resim yaptırarak kişinin adını sonsuzluğunu kavuşturması ve yeryüzünde yaşamına uygun bir esere sahip olması için yaptırılması gereken araçlar olarak görülüyordu. Birçok kent, en ünlü ustaların, sanatçıların hizmetlerini elde etmek için yarıştıyordu. ⁸ Rönesans döneminde yeni başarı kazanmış burjuvalar ve onlarla işbirliği içinde olan prensler sanatçıların başlıca destekçisi durumundaydılar.⁹

Medici'lerin İtalya'da mesnelığe başlamaları bir tür zorunluluktan olmuştur. Medici, İtalyanca'da hekim anlamına gelmesine rağmen Medici ailesi, XIV. yüzyılın ikinci yarısından beri bankacılıkla uğraşıyordu., Floransanın başarılı bankacıları olan Mediciler, bankacılıktan elde ettikleri gelirlere yeterince sevinemiyorlardı. ¹⁰ Çünkü kilise, tefecilik yasağı koymuştu. Mediciler de kazançlarının önemli bir kısmını hayırseverlik işlerine harcamaya başlamışlardı. Mediciler 1434-1471 yılları arasında 663,755 florini çeşitli binaların yapımına, toplum yararı için yapılan işleri ve vergilere ödemişlerdi. Yapılan çeşitle eserlere Medici ailesinin arması konulmuş

⁷ Erhard Thiel, "Die Gestichichte des Fördens: Vom Trieb der Jager und Sammler und der wunderbaren Wirkung des schlechten Gewssens" Kultur Sponsoring: Meinungen Chancen und Probleme, Konzepte, Beisile, Peter Roth (Hrsg) , Landbergam Lech, Verl, Moderne Industrie, 1989, s.16

⁸ Gombrich , a.g.e., s.218

⁹ Ernst Ficher, Sanatın Gerekliliği, Çev: Cevat Çapan, 7. Baskı, İstanbul, V Yayınları, 1993, s.49

¹⁰ Thiel, a.g.m., s.16

ve bir kısmının üzerine de maliyetleri yazılmıştır¹¹. Bugün Floransa'nın sokaklarındaki, müzelerindeki bazı sanat eserleri Medici ailesinin kendileri için yaptırmış oldukları eserlerden kaynaklanmakta ve şehrin görüntüsüne ve tarihi zenginliğine katkıda bulunmaktadır.

İtalya'da Medici hanedanının kurucusu olan Giovanni di Bicci (1360-1429), Roma , Venedik ve Napoli'de şubeler açarak aile bankasını genişletmiş ve işten elde etmiş olduğu gelirlerin bir kısmını kilise yapımına ayırmıştı. Di Bicci, bir tür "ahlaki sorumluluk"la yaptırmış olduğu kilisenin iyi durumda olmasını sağlamak için çalışmalarında bulunmuştur¹². Giovanni'nin oğlu Cosimo de Medici için soyluluğuna karşı halka kültürel bir bağlantı oluşturmak önemliydi.¹³ Bu nedenle Cosimo döneminin mimar, ressam ve heykeltıraş gibi sanatçıları desteklemiştir. Cosimo 1425 yılında Üçlü Şehitlerin Kutsal Emaneti için bir bronz heykelin yapılması işini Ghiberti'ye vermiş ve yapılan kutunun iki yüzüne de Medici ailesinin armasını koydurmuştur. Platon Akademisi'ni kuran Cosimo, San Marco Manastırı'nı yeniden yaptırdığı gibi, mimar Michelozzo'ya manastıra eklenmek üzere Avrupa'da halka açık ilk kütüphanelerden birisini inşa ettirmiştir. Ayrıca Fiole'deki Badia Manastırı'nı da yaptırmıştır.¹⁴ E.H. Gombrich, Cosimo de Medici'nin yaşam tarzının zenginliğini kabul etmeyen kilisenin ahlaki emirlerine uymadığını, dini yapılar inşa etmekle vicdanını rahatlattığını, ne kadar zengin olursa o kadar çok "Tanrının

¹¹ Behnke. a.g.e., s.14

¹²Thiel, a.g.m., s.16.

¹³Thiel, a.g.e., s.24

¹⁴Thiel, a.g.m., s.16

borçlusu" olacağını ve bunu ödemesi gerektiğini belirtmektedir.¹⁵

Medicilerin kendilerini yaptırdıkları Caffaggiola yazlık kalenin ortasına Yunan-Roma atlet heykellerinden etkilenmiş olan Donatello'nun Bronz David'i konulmuştur. Cosimo, heykeli yapan Donatello'ya bir tür haftalık veriyordu.¹⁶ Cosimo, ressam Fra Angelico ve Flippo Lippi'yi Ghiberti'yi, Landino'yu, Lean Battisa'yı, Alberti'yi, Rinuccini'yi, Della Robbia'yı, Brunelleschi'yi de desteklemiştir. Mediciler kendilerine yönelik eserler yaptırırken aynı zamanda toplumun kültürel ve dini ihtiyaçlarını gidermeye yönelik eserler de inşa ettirmişlerdir. Bu çalışmalar belki kilisenin baskısı sonucu belki de ailenin sanata ve sanat eserlerine olan ilgisinden ve topluma bir nevi "geri ödemedede bulunma" düşüncesinden kaynaklanmış olabilir.

Cosimo'nun ölümünden sonra (1464) en büyük oğlu Pierro da sanatı desteklemiş ve büyük bir sanat koleksiyonu meydana getirmiştir. Pierro'yu 1469'da "il magnifico" (muhteşem) olarak adlandırılan, mesen Medicilerin en ünlüsü Lorenzo de Medici izlemiştir.¹⁷ Kendisi de bir şair, filozof ve sanat koruyucusu olan Lorenzo, çeşitli eserlerin koleksiyonculuğunu yapmış, Yaurenziana kitaplığını kurmuş ve Verrocchio, Boticelli, Andrea Sansovino, Leonardo da Vinci, Gozzoli ve Ghirlandaio gibi sanatçı ve bilgileri korumuştur.¹⁸

¹⁵Behnke, a.g.e., s.25.

¹⁶Thiel, a.g.m., s.16

¹⁷A.g.m., ss.16-17

¹⁸Bkz. Büyük Larousse, C.15, İstanbul: Milliyet Yayıncılık A.Ş. 1992, s.7912; Gelişim-Hachette Türk ve Dünya Dünya Tarihi Ansiklopedisi, C.3, İstanbul: Gelişim Yayınları, 1985, s.693.

Lorenzo'nun kızı Catherine de Medici, kral II. Heinrich ile evlenerek Fransız kraliçesi olmuş ve sarayda bale gösterilerinin yapılmasını sağlamıştır.¹⁹

Medicilerin sonuncusu olan Pfalz prensesi Anna Marie Louise, değerli aile koleksiyonlarını Toscana devletine bırakmıştır.²⁰

Çeşitli sanat dallarını ve sanatçıları destekleyen mesenler, sadece saray çevresi ve soylular ile sınırlı kalmayarak burjazinin ortaya çıkmasıyla daha geniş bir yelpazede koruyuculuklarını sürdürmüşlerdir. Gaius Clinius Maeceenas ve Medici ailesinde olduğu gibi bazı mesenler sadece sanatçıları korumamışlar aynı zamanda kendilerini de birer sanat ve kültür adamı niteleği taşımışlardır. Bu nedenle de saray çevresinin ve soyluların koruyuculuğu altında olan sanatçılar durumlarından pek yakınmamışlar ve çeşitli eserler meydana getirmişlerdir. Fakat sanatçıların meydana getirdikleri eserlerde bazen mesenlerin de etkisi olmuş, bu da sanatçıların özgürlüğünü nispeten kısıtlamıştır.

Almanya'da burgher denilen kentsoylular içerisinde özellikle bankacılar ve tüccarlar topluma karşı olan sorumluluklarının bilinciyle buldukları kentin gelişimi ve saygınlık kazanması için kültür ve sanat dallarında mesenlik yapmışlardır. Bunlardan Jacob Fugger (1459-1525) Musikkammer'ı kurarak değerli çalgı aletleri ve büyük bir kitaplık kurmuş ve özel bir orkestra oluşturmuştur. Fugger'in çocukları ve torunları da aynı yönde faaliyetlerde bulunmuşlardır. Zamanla tüccarların kurdukları orkestralar soyluların saray orkestraları ile yarışacak düzeye gelmiştir.²¹ Aynı şekilde Avusturya'da

¹⁹ Kenneth Bailey (Hrsg), Die Welt in Farbe, Erlangen: Verlag Karl Müller, 1978, s.480.

²⁰Büyük Larousse, C.15,s.7912

²¹And, Şenlik, Canak, a.g.e., s.35-36

da çoğu yetenekli birer sanatçı olan Habsburg'lar da mesenlik faaliyetlerinde bulunmuşlardır.²²

Sanat koruyuculuğu yapan soylular, mesenler toplumun kültür ve sanat yaşamına kısmen de olsa katkıda bulunurlerken, aynı zamanda birbirleriyle bu alanda da mücadele etmişlerdir. Soylular sadece savaş meydanlarında birbirleriyle bu alanda da mücadele etmişlerdir. Soylular sadece savaş meydanlarında birbirleriyle savaşmamışlar, aynı zamanda destekledikleri sanatçıların meydana getirdikleri eserlerle de birbirleriyle mücadele etmişlerdir. Bugün Avrupa müzelerinde, Madridli Prado'da, Habsburg'luların gururu veya Floransalı Medicilerin muhteşem sanat koleksiyonlarının oluşumu da mücadelenin bir sonucudur.²³

Sanat koruyuculuğuyla başlayan mesenliğin tarihi gelişimi içerisindeki uygulamalarını Osmanlı Devleti'nde görmek mümkündür. Osmanlı padişahları da hiçbir menfaat beklentisine girmeden yetenekli kültür ve sanat erbabını saraylarına almışlardır. Sarayda yeteneklerini gösteren bu kimselere has ya da hassa ünvanı verilerek hizmetlerinden ve eserlerinden yararlanma yoluna gidilmiştir. Ancak hassa nitelendirmesini taşımayan ve imparatorluk bünyesinde görev yapan günümüzdeki sanat anlayışından daha kapsamlı olan ve içine zenaat denilen uğraşların da girdiği ehl-i hiref mensupları da vardı. Güzel sanatlar alanında ressamlar, siyah kalemler, müzehhibler, musavvirler, şebihnüvisler, tarrahlar, meclcnüvisler, renkzenler, cedvelkeşler, duvar nakkaşları, zernişancılar vb. faaliyet gösteriyorlardı. Eğer saray dışında faaliyet gösteren

²²A.g.e.,s.33

²³Paul Hefting. "Auf der Suche, nach einer Identität Eine komplexe selbstventötlichkeit", Corporate Identiy Handbuch, Ben Boss (Hrsg.) Friederike van der Linden (Übers.). Schaffhausen; Zürich; Frankfurt/M., Düsseldorf: Ed. Stemmler, 1990, s.21.

sanatçı, ilim erbabı veya zanaatçılara ihtiyaç duyulursa onlardan da faydalanır ve ulufeye bağlanırlardı.²⁴ Böylece hem sarayda hem de saray dışında yetenekli olan veya ihtiyaç duyulan sanatçı, zanaatkar ve ilim erbabı padişah tarafından korunmaktaydı. Osmanlı Devleti'nde Divan Edebiyatı da padişahların himayesi altında gelişme göstermiştir. Tanzimat ve Meşrutiyet dönemlerinde de bazı gazeteci ve yazarlar da padişahlar tarafından korunmuşlardır.

Zamanla ekonomideki gelişmeler ve toplumda meydana gelen gelişmeler sonucu, mesenliğin yanında varlıklı kimselerin ve ailelerinin kurmuş oldukları vakıflar aracılığıyla da mesenlik faaliyetlerine devam edilmiştir. Devletin rolünde meydana gelen değişiklikler, ekonomik bunalımlar, bütçe kısıntısı gibi durumlarda devletin yerine getiremediği bazı kültürel ve sosyal işleri üstlenen vakıflar, bu alanlarındaki boşlukları doldurmaya çalışarak buldukları yerde topluma katkı yapmaya çalışmaktadırlar. Nitekim dünyada ve Türkiye'de eğitim, kültür, sanat araştırma geliştirme vb. alanlarda kurulmuş olan çok sayıda vakıf bulunmaktadır.

Sanat ve sanatçıları hiçbir karşılık beklemeden koruma amacıyla ortaya çıkan mesenlik anlayışında tarihi süreç içerisinde gelişen teknoloji, toplum ve devlet ilişkileri sonucu birtakım değişiklikler görülmeye başlanmış, özellikle Batı'da 'vahşi kapitalizm'in ortaya çıkmasıyla birlikte kişilerin çeşitli kültür, sanat ve sosyal alanlarda yapmış oldukları her bir desteğin, katkının karşılığında bundan bir çıkar beklentisine girmeleri bugünkü kullandığımız anlamda sponsorluğun ortaya çıkmasına neden olmuştur. Bu yüzden sponsorluğun başlangıç tarihini kesin olarak belirlemek mümkün olmamakla beraber kapitalizmle birlikte başladığını söylememiz mümkündür.

²⁴And, Şenlik, Canak, a.g.e., s. 37

Ekonomik gelişimin ve serbest rekabetin olduğu yerlerde birbirine benzer alanlarda ya da aynı faaliyet sahasında çalışan veya hizmet sunan kuruluşlar, çeşitli alanlarda yaptıkları desteklerle toplumun iyi niyetini kazanmak, kurum kimliğini tanıtmak, kuruluşun imajını geliştirmek gibi amaçlarla rakiplerine karşı avantajlar elde etmeye çalışmaktadırlar. Ürün ya da hizmet alanında kendilerini topluma tanıtmak isteyen kuruluşların kullandıkları diğer iletişim araçlarının ve yöntemlerinin yanında sponsorluğa da yer vermeleri, uzun vadede sponsorluk yapan kuruluşlara büyük faydalar sağlayabilir.

KAYNAKÇA

- AND Metin, ŞENLİK Ergun, CANAK Erkan, Kültürel Etkinlikler ve Büyük Kuruluşlar, İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 1981.
- BAILEY Kenneth (Hrsg.), Die Welt in Farbe) Erlangen: Verlag Karl Müller, 1978.
- BEHNKE Cristoph, Vom Mäzen zum Sponsor: Eine kultur soziologische Fallstudie am Beispiel Hamburgs, Hamburg, Döllingen und Galitz Verlag, 1988.
- Büyük Larousse, c.15, İstanbul: Milliyet Gazetecilik A.Ş., 1992.
- FISCHER Ernst, sanatın Gerekliliği, Çev. Cevat Çapan, 7. Baskı, İstanbul: V Yayınları, 1993.
- Gelişim - Hachette Türk ve Dünya Tarihi Ansiklopedisi, C.3, İstanbul: V Yayınları, 1993.
- GOMBRICH E. H., Sanatın Öyküsü, Çev. Betrettin Cömert, 4. Basım, İstanbul: Remzi Kitabevi, 1992.
- HEFTING Paul, "Auf der Suche nach einer Identität Eine komplexe selbstventanlichkeit", Corporate Identity Handbuch, Ben Boss (Hrsg.) Friederike van der Linden (Übers.), Schaffhausen; Zürich; Frankfurt/M., Düsseldorf: Ed. Stemmler, 1990.

- TAYANÇ Tunç, "Gaius Maecenas'ler Artmalı" Media Cat, Yıl:2, Sayı:11, Mart-Nisan 1995.
- THIEL Erhard, "Die Geschichte des Fördens: Vom Trieb der Jager und Sammler und der wunderbaren Wirkung des schlechten Gewssens", Kultur Sponsoring: Meinungen, Chancen und Probleme, Konzepte, Beisiele, Peter Roth (Hrsg), Landsbergam Lech, Verl., Moderne Industrie, 1989.

